

7. Гурвич Г.Д. Юридический опыт и плюралистическая философия права // Философия и социология права : Избранные сочинения / Г.Д. Гурвич. — СПб. : Издательский Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. — С. 213—470.
8. Кулапова Т.Ю. Внутригосударственный и международный правовой опыт: проблемы интеграции и адаптации : автореф. дис. на соискание канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 — «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Татьяна Юрьевна Кулапова — Саратов : СГЮА, 2014. — 26 с.

Бондаренко Аліна Ігорівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

**ПРАВА ЛЮДИНИ
І ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ**

Розвиток сучасних уявлень про правозахисну функцію держави неможливий без аналізу динаміки образу держави як суб'єкта правозахисту. Традиційно цей образ асоціювався з протиставленням негативних і позитивних прав людини. Негативні права людини окреслюють сферу приватної автономної індивіда, і в цьому сенсі вони виступають межею, за яку держава заступати не може. З цієї позиції негативні права стають предметом правозахисту лише тоді, коли держава неспроможна забезпечити їх від системних порушень. Позитивні ж права людини, навпаки, потребують активної діяльності держави для їх реалізації. Вони стосуються не так особистої автономії, як соціальної інклюзивності, тобто включеності індивіда в мережу соціальних комунікацій. Така вбудованість не може виникати чи забезпечуватися сама собою, саме тому активна державна діяльність у сфері освіти, медицини, економіки тощо є вагомим фактором правозахисту.

Визнання позитивних зобов'язань і роль прав людини в осмисленні соціального добробуту збігається з фундаментальною перебудовою розуміння відповідальності та її співвідношення з правами в державі загального добробуту. Відповідальність держави більше не розглядається винятково з точки зору односпрямованого постачання пакету пільг, а в контексті допомоги та розширення можливостей індивідів. Відповідно, носій права характеризується рисами активного актора, а не пасивного реципієнта [1, р. 499]. У цьому сенсі усі права людини є позитивними, адже

вони передбачають активне залучення суб'єкта до реалізації певної форми політичного співіснування.

Як зазначає Г. О. Христова, на етапі свого становлення доктрина позитивних зобов'язань держави була зумовлена поділом самих прав людини на позитивні й негативні залежно від механізму реалізації свободи особи та засобів її забезпечення з боку держави [2, с. 32]. Відповідно до цього в теорії та практиці прав людини міжнародні зобов'язання держав у сфері прав людини поділяються на позитивні й негативні. Критерій, що лежить в основі такої класифікації, спочатку застосовувався для розрізнення першого та другого поколінь прав людини. Вважалося, а часом ця думка зустрічається й зараз, що для реалізації громадянських і політичних прав державі достатньо утримуватися від дій, що можуть їх порушити, інакше кажучи, не втручатися у сферу особистих свобод, натомість економічні, соціальні та культурні права потребують «активного втручання» з боку держави та в принципі не можуть бути реалізовані без такого «втручання».

Складно переоцінити роль ЄСПЛ у поширенні самого терміна «позитивні зобов'язання держави», його утвердженні як повноцінної концепції та наповненні цієї концепції змістом. Це зумовлено, по-перше, і самою Європейською конвенцією, в преамбулі якої йдеться про те, що одним із способів, яким держави-члени Ради Європи можуть досягти більшої єдності, є підтримка та *подальша* реалізація прав людини та основоположних свобод. За влучним висловом Б. Діксона, «Конвенція є частиною будівельного проекту, а не просто операцією з гасіння пожежі, а це передбачає побудову кращої правової структури, а не тільки запобігання руйнації структури, що вже існує» [3, р. 204].

Завдяки розвитку доктрини позитивних зобов'язань ЄСПЛ, за влучним висловом Л. Лаврісена, зробив крок до більш «конституціоналізованої» судової практики [4, р. 128]. Прецедентне право позитивних зобов'язань демонструє те, що Суд займає набагато ширшу позицію, ніж просто уважне й детальне вивчення обставин в кожній окремій справі. Ця нова перспектива дає ЄСПЛ змогу ретельно аналізувати системні збої у правових системах договірних держав, які спричинили порушення прав людини чи допустили їх. Кожного разу, коли Суд виявляє такий «невдалий сегмент» національної правової системи, важливість оцінки ним ситуації виходить далеко за рамки однієї справи конкретного заявника, його індивідуального випадку. Висновки Суду змушують державу-відповідача та всі інші договірні держави з подібними проблемами забезпечити адекватний захист прав людини відповідно до стандартів Конвенції.

Становлення доктрини позитивних зобов'язань держави є одним із ключових змістовних факторів сучасного державного

правозахисту. Руйнація чіткої межі між негативними і позитивними правами веде до розширення сфери реалізації правозахисної функції держави, що, своєю чергою, підкреслює її статус як однієї з головних функціональних характеристик сучасної держави. Держава більше не є просто гарантом реалізації негативних прав, а має позитивні зобов'язання, пов'язані із забезпеченням належних умов для їх реалізації, а також убезпечення цих прав від їх системного порушення. З одного боку, це веде до трансформації самої суті ідеї про державу як про суб'єкта правозахисної діяльності, оскільки вона стає все більш активним актором у цій сфері, що, звісно, сприяє зростанню питомої ваги держави в публічній сфері загалом — тенденція, яка часто стає приводом для хвилювання з боку ліберально налаштованих верств суспільства. З іншого ж боку, доктрина позитивних зобов'язань держави, як це не парадоксально, повертає ідеологію правозахисту до її оригінального змісту, який можна побачити ще у Гоббса: стабільність і передбачуваність політичного і правового ладу визначає захищеність фундаментальних прагнень людини, і в цьому сенсі навіть ті права, які є негативними, значною мірою залежать від того, наскільки успішною є держава в створенні умов для їх реалізації.

Отже, позитивні зобов'язання держави не можуть обмежуватися винятково позитивними ж правами людини. Правозахисна діяльність держави об'єктивно стосується всього спектру людських прав, і в цьому сенсі зміст правозахисної функції держави визначається спрямованістю системи прав людини на удосконалення правової структури і розвиток політичних спільнот у напрямі до більш справедливого і чесного майбутнього.

Список використаної літератури:

1. Fredman S. Human Rights Transformed: Positive Duties and Positive Rights. *Public Law*. 2006. No. 38. P. 498–520.
2. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини як новий напрям дослідження у вітчизняній теоретичній юриспруденції. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2(69). С. 30–41.
3. Dickson B. Positive Obligations and the European Court of Human Rights. *Northern Ireland Legal Quarterly*. 2010. Vol. 61. No. 3. P. 203–208.
4. Lavrysen L. Protection by the Law: The Positive Obligation to Develop a Legal Framework to Adequately Protect ECHR Rights. Human Rights and Civil Liberties in the 21st Century. Haack Y., Brems E. (eds). *Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. 2014. Vol 30. Dordrecht: Springer. P. 69–129.